

*Максим Миколайович Пендюра,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-3589-0184*

*Оксана Ярославівна Лапка,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-7017-1273*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ ЦІННОСТІ

Постановка проблеми. Події останніх років підтвердили безальтернативність європейського вибору України. І в цьому сенсі Європа розуміється не тільки як географічний простір, а й передусім як ціннісний вибір українського суспільства. Саме ціннісний вибір є одним з основних інтегруючих чинників суспільства, фактором, що визначає соціокультурну ідентичність.

Європейські цінності становлять основу ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору. Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також сталий розвиток правової, соціальної держави. Будучи поєднанням ліберальних і демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні стали принципами функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн [1, с. 98].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними європейськими цінностями зазвичай визначаються як повага до людської гідності, фундаментальні природні права і свободи, демократія, верховенство права, толерантність, справедливість та ін. Їх чіткого переліку немає. Необхідно погодитись з британським істориком Т. Гартон Еш і голландським соціологом Л. Галман, які стверджують, що основу цінностей складають загальні людські цінності [2]. Солідаризуємось з думкою української дослідниці Н. Амелеченко, яка наголошує на тому, що цінності є глибинними життєвими орієнтаціями індивіда або груп людей, які визначають цілі життя та переконання, та можуть втілюватися в соціально-політичні рухи та інститути.

Сьогодні європейські цінності постають як особливий соціально-правовий феномен і характеризуються (в силу своєї специфіки) комплексом особливих ознак:

- у своїй сукупності є цивілізаційним ідентифікатором «європейської ідентичності»;
- мета – окреслення конкретного комплексу фундаментальних ідей, що становлять сучасну цивілізаційну парадигму Європи [3, с. 38];
- мають універсальну природу;
- імплементовані в національні правові системи;
- є правовими принципами.

Мета статті. Здійснити теоретико-правовий аналіз толерантності як однієї із європейських цінностей.

Основні результати дослідження. Європейські цінності являють собою доволі мінливе явище, адже зазвичай вони вільно обираються індивідами, формуються в їх свідомості як переконання і прагнення, а їх імперативність виникає лише через право. Вони трансформуються, стають обов'язковими, інституціоналізуються в загальних принципах права та конкретних правових нормах. Основою демократії і прав людини визнано толерантність як одну із основних європейських цінностей. Саме вона характеризує багатовимірність середовища існування, різноманітність поглядів та спрямована на гармонійне мирне співіснування різних представників суспільства.

Поняття «толерантність» має багато значень і використовується в різних галузях знання: філософії, медицині, психології, педагогіці, соціології, політології, праві та ін. Так, у загальнофілософському аспекті «толерантність» містить у собі ідею позитивного сприйняття іншості. З філософських позицій толерантність можна розглядати в онтологічному, гносеологічному, аксіологічному, соціальному, культурологічному аспектах. Зокрема, з аксіологічної точки зору толерантність є принципом визнання рівноцінності, основоположною засадою правової регуляції, універсальною цінністю, що корелюється з правовим принципом рівності.

Толерантність на її базовому рівні, з позиції Отфріда Гюфе, доцільно розглядати як добровільне визнання плюралізму, що, своєю чергою, полягає у готовності додержуватись чинних законів і належить до умов цивілізованого поведіння один з одним. При цьому умовою можливості плюралістичної демократії є не лише пасивна толерантність, а й активна: як здатність і готовність дистанціюватись від своїх найглибших переконань, обговорювати їх чи навіть відмовитись від них [4, с. 36].

Питання толерантності в суспільстві вивчалися як психологами і педагогами, так і філософами, а також фахівцями у сфері права та ін. Зокрема, з позиції І. Кушніренка, толерантність представлена у трьох активних формах – моральній, правовій і суспільно-політичній [5]. У праві толерантність є правилом поведінки, яке закріплюється у нормативних документах і є загальнообов'язковим для виконання.

Як одну із чеснот і високих цінностей розглядає толерантність О. Тарасишина. Учена наголошує на тому, що толерантність передбачає пошану і визнання рівності, ставлення до іншої людини як до рівнодостоїнної особи, що виражається у свідомому подавленні відчуття неприйняття, спричиненому всім тим, що знаменує в іншому інше, водночас передбачає налаштування на порозуміння і діалог з іншим, визнання й пошану його прав на відмінність, відмову зведення різноманіття до одноманітності або переважання будь-якої однієї думки, а також від домінування, насильства і насильницьких дій проти іншого завдяки визнанню в кожній людині рівноцінної істоти, яка має право на власні переконання, визнання різних людських культур, норм поведінки, прав іншого [6, с. 17].

Своєю чергою Р. Файзрахманова розглядає толерантність як вияв і конкретизацію норм природного права: «Люди, суспільство уже достатньо довели самі собі, що за допомогою і на засадах саме природного права оптимально можуть бути впорядковані їх відносини на більш високому рівні. Люди не просто більш терпимі щодо одне одного, вони не можуть чинити і поводитися по-іншому, оскільки для громадянського суспільства це не природно, а аномально. У суспільстві, яке самоуправляється, де немає влади публічної, а є влада громадська, що природно, а отже, закономірно прагнуть люди, будь-яка спроба перевершити рівень «заданої» самому собі суспільством толерантності, тобто терпимості, та нав'язати будь-кому свою волю однозначно буде запереченням влади суспільної і виявом влади когось або чогось. Принаймні, якщо не виявом, то з її проявом» [7].

Місце толерантності у правовому менталітеті та політико-правовій думці українського суспільства дослідив І. Галицький. Учений установив, що толерантність як тип індивідуального та суспільного ставлення до соціальних і культурних відмінностей, шанобливе ставлення до чужих думок, вірувань та форм поведінки можна розглядати як одну з фундаментальних ознак цивілізованості та рівня культури, на що вказує як міжнародний, так і національний досвід [8].

Необхідно погодитись з Ю. Липовець, яка наголошує на тому, що спільним для всіх науковців (враховуючи незначні нюанси) є розуміння толерантності як визнання рівності й поваги всіх людей одне до одного, недопущення домінування і насильства, визнання неоднозначності й розмаїття видів людської поведінки, відмова від насильницької уніфікації поведінки та переконань. Тобто толерантністю є визнання прав іншого, сприйняття іншого як рівного, рівноправність і рівноцінність культур тощо, що знаходить свій практичний вияв у терпимості, самовладанні, відсутності дискримінацій [9, с. 150]. Відповідно, зміст толерантності полягає в її здатності відновлювати і зберігати суперечливу єдність суспільного цілого, оптимізувати соціальні взаємодії.

Межі та зміст свободи є формою і мірою юридично можливої поведінки. На тлі визнання цінності життя, свободи особистої недоторканності та персонального духовного й інтелектуального розвитку толерантність є цінністю інтегративного характеру, яка, будучи забезпечена позитивним правом, скріплює своєю примірною сутністю ідеї права природного, готує їх до викликів єдиного

мультикультурного світу. Доведено, що толерантність у праві – це не тільки виразник свободи, а й її обмежувач. Межі толерантності як правової цінності залежать від конкретних правових традицій, історичних умов та волі законодавця [10].

В основі толерантності як ціннісного принципу центральне місце посідають такі гуманістичні цінності: повага людини як особистості, прав і свобод людини та рівноправ'я людей щодо базових питань, до вибору світогляду і життєвої позиції, відповідальність за власне життя і визнання такої за кожною людиною та інші цінності демократичного громадянського суспільства [11]. Вона виявляється в прагненні досягти взаєморозуміння, узгодження поглядів, уявлень, інтересів без застосування примусу.

Основою всіх міжнародно-правових документів у сфері толерантності і прав людини є західно-європейське розуміння толерантності в її ліберальному варіанті. Попри те, що устої ліберальної системи цінності були підірвані соціальними потрясіннями ХХ століття, саме «ліберальна толерантність» не просто продовжує жити, а й наділяється статусом універсальної цінності. У такому розумінні толерантність невід'ємно пов'язується з правами людини [9, с. 163].

Аналіз міжнародно-правових актів у сфері прав людини дає підстави стверджувати, що в їх основі лежить теорія лібералізму. Саме Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Конвенція 1951 року про статус біженців, Протокол 1967 року, який стосується статусу біженців, а також регіональні правові акти у цій сфері стали основою для Декларації принципів толерантності, прийнятої у формі Резолюції 5.61 Генеральною конференцією ЮНЕСКО від 16.11.1995 року. Відповідно до Декларації:

– толерантність означає пошану, прийнятне і правильне розуміння всього різноманіття культур, форм самовираження і прояву людської індивідуальності (п. 1.1 ст. 1);

– толерантність – це не поступка, поблажливості або потурання, а активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини (п. 1.2 ст. 1);

– толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму, демократії й правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини й затверджує норми, встановлені в міжнародно-правових актах у галузі прав людини (п. 1.3 ст. 1);

– прояв толерантності – пошана прав людини, нетерпиме ставлення до соціальної несправедливості (п. 1.4 ст.1) [12].

Зрозуміти сутність європейських цінностей, зокрема й толерантності, можна відштовхуючись від положень Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, що була прийнята 7 грудня 2000 року. У цій Хартії права і свободи громадян ЄС постали як цінності всіх країн – членів Євро-союзу, на яких ґрунтується діяльність ключових інститутів ЄС. Згідно із зазначеним документом до базових європейських цінностей належать: гідність, права людини, свобода особистості, рівноправність, солідарність, законність, демократія, громадянськість, мир, справедливість, толерантність [13, с. 97]. Зокрема, ст. 21 встановлює заборону дискримінації на будь-яких підставах, у тому числі у зв'язку з генетичними відмінностями, обмеженою працездатністю, віком, сексуальною орієнтацією.

Багатокультурність сучасного європейського суспільства вимагає особливої уваги до забезпечення рівних прав і свобод представників різних національних, мовних, релігійних меншин та запобіганню їх дискримінації. Саме виконання цих завдань були присвячені Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, прийнята Радою Європи 5 листопада 1992 року і ратифікована Україною 1996 року [14], та Рамкова конвенція про захист національних меншин, що була ухвалена Радою Європи 1 лютого 1995 року [15].

Ці документи стали рекомендаціями та зверненнями до всіх країн – членів Ради Європи до реалізації таких заходів:

– заборона дискримінації за мовними, культурними, національно-етнічними та гендерними ознаками;

– заборона політики асиміляції щодо меншин, тобто запобігання насильницькому нав'язуванню певної культури, релігії, мови і гендерної орієнтації;

– створення умов збереження культурної самобутності іммігрантів та національних меншин;

– забезпечення прав меншин на свободу зібрань, асоціацій, слова і релігії [16, с. 18].

На культурі терпимості наголошується у Рекомендації NR (97) 21 «ЗМІ та сприяння культурі терпимості» 1997 року. Відповідно до даних Рекомендацій культура терпимості включає культуру порозуміння між різними етнічними, культурними й релігійними групами і боротьбу з нетерпимістю [17]. Особливістю цього документа є офіційне тлумачення терміна «розпалення ненависті», сформульовано принципи діяльності влади щодо цього явища, аналізується співвідношення з формами самореалізації особи.

У зазначених та інших міжнародно-правових документах зауважується, що європейські країни спираються на ліберальні цінності права, що стали аксіологічною основою розвитку європейського співтовариства. Пріоритетністю сучасної системи європейських цінностей людина-індивідуальність, людина-особистість. Європейська система захисту прав людини, зокрема у питанні толерантності, спрямована на:

- зміцнення засад демократії і прав людини, недопущення будь-яких форм дискримінації;
- формування толерантних відносин між громадянином і державою, між інститутами громадянського суспільства і владою;
- закріплення та забезпечення прав меншин;
- забезпечення співіснування та взаємодії різних культур, релігій тощо;
- боротьба з будь-якими проявами ксенофобії, розпалюванням ворожнечі та ненависті на ґрунті конфесійної належності, з нетерпимістю тощо;
- сприяння соціальному і громадянському діалогу, досягненню консенсусу у розв'язанні конфліктів;
- забезпечення оптимальних умов для людини в реалізації її прав і свобод та ін.

Стратегічний курс України на побудову демократичної, правової держави, яка прагне інтегруватися у європейський простір, передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на загальнолюдські цінності, що визначають отримання нової якості життя громадян країни, запровадження різних соціальних, економічних, демократичних у своїй основі європейських стандартів життєдіяльності людини. Це зумовлює, зокрема, і вирішення питань толерантного ставлення до «іншості» у різних сферах – освіті, медицині, політиці, професійній діяльності тощо. З цією метою, на нашу думку, доцільно дослухатись до науковців і практиків, які наполягають на розробці власної концепції толерантності. Так, на думку І. Галицького, основними завданнями даної концепції має бути визначено:

– Розробка і реалізація ефективної державної політики формування настанов толерантної поведінки, правових культури та свідомості в атмосфері взаємоповаги і творчої діяльності, спрямованої на розвиток культурної різноманітності та стабілізації підвалин соціального співжиття, протидії екстремізму і зниження соціально-психологічної напруженості в суспільстві; створення стійких структур і механізмів профілактики соціальних конфліктів як на державному, так і на локальному рівнях.

– Розроблення і впровадження методів та організаційних механізмів моніторингу, діагностики і прогнозування соціально-політичної ситуації, оцінювання ризиків і наслідків деструктивних процесів у суспільстві.

– Розроблення та реалізація системи заходів і механізмів упровадження в соціальну практику норм толерантної поведінки, протидії екстремізму та будь-яких виявів нетерпимості [18].

Висновки. Сучасне правове життя в Україні доцільно розглядати не тільки з точки зору сфери застосування, а й з позиції загальнолюдських цінностей. Утвердження толерантності як правової цінності в нашій державі повинно передбачати формування таких правових засад, які б забезпечували індивідуальні права і свободи людини як на законодавчому рівні, так і встановлювали ефективні механізми недопущення будь-яких проявів дискримінації, ксенофобії, різного роду нетерпимості.

Список використаних джерел

1. Маланчук І. Європейські цінності в системі підвищення якості життя в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23068/1/97-101.pdf>
2. Цюпін Б. Європейські цінності: реальність чи міф? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>

3. Гладкий В. В. Основні ознаки європейських цінностей. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції*: матер. II Міжнар. наук.-метод. конф. (Суми, 28–29 травня 2021 р.) / редколегія: В. М. Загородня, А. М. Куліш та ін. Суми: Сумський державний університет, 2021. 173 с. С. 35–41.
4. Вовк Д. О., Бойчук Д. С. Верховенство права і толерантність: навчальний посібник. Київ, 2018. 172 с.
5. Кушніренко І. Толерантність як політико-соціальний орієнтир для розвитку та саморегуляції суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 1091 (25). С. 85–90. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/255>
6. Чернушенко Д. А. Толерантність як світоглядна основа правосвідомості в умовах інформаційного суспільства. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2003. № 1–2. С. 94–103.
7. Файзрахманов Р. Толерантність, право и насилие: логика соотношения. *Логика толерантности и права*: материалы науч. конф. (Екатеринбург, 24–25 дек. 2001 г.). Екатеринбург, 2002. С. 317–322. URL: <http://elar.urfu.ru/handle/10995/29204>
8. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта, 2017. 528 с.
9. Липовець Ю. О. Правові цінності як ідеали та компроміси: дис... к.ю.н.: 12.00.12. НАВС. Київ, 2021. 213 с.
10. Галицький І. В. Толерантність у правовому житті сучасної України. Одеса: Фенікс, 2012. 144 с.
11. Перевозчикова Л. С. Толерантность как базовая социокультурная ценность современного общества. *Вестник Воронежского государственного университета*. Серия: Проблемы высшего образования. 2013. № 1. С. 126–130. URL: <https://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylosophy/2010/02/2010-02-06.pdf>
12. Декларація принципів толерантності: ЮНЕСКО. Декларація. Міжнародний документ від 16.11.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text
13. Хартія основних прав Європейського Союзу: ЄС. Хартія. Міжнародний документ від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
14. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин. Рада Європи. Хартія. Міжнародний документ від 05.11.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text
15. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Рада Європи. Конвенція. Міжнародний документ від 01.02.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
16. Цінності об'єднаної Європи. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2013. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf
17. Рекомендація N R (97) 21 Комітету міністрів Ради Європи «ЗМІ та сприяння культурі терпимості». Рада Європи. Рекомендація. Міжнародний документ від 30.10.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_736#Text
18. Галицький І. В. Нормативні засади Концепції формування толерантності в українському суспільстві: загальнотеоретичний аспект. *Право України*. 2011. № 9. С. 294–302.

References

1. Malanchuk I. Yevropeiski tsinnosti v systemi pidvyshchennia yakosti zhyttia v Ukraini. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23068/1/97-101.pdf>
2. Tsiupin B. Yevropeiski tsinnosti: realnist chy mif? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>
3. Hladkyi V. V. Osnovni oznaky yevropeyskykh tsinnostei. *Tsinnisno-oriientovanyi pidkhdid v osviti i vyklyky yevrointehratsii*: матер. II Mizhnar. nauk.-metod. konf. (Sumy, 28–29 travnia 2021 r.) / red. kolehiia: V. M. Zavhorodnia, A. M. Kulish, ta in. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet, 2021. 173 s. S. 35–41.
4. Vovk D. O., Boichuk D. S. Verkhovenstvo prava i tolerantnist: navchalnyi posibnyk. Kyiv, 2018. 172 s.
5. Kushnirenko I. Tolerantnist yak polityko-sotsialnyi oriientyr dlia rozvytku ta samorehuliatcii suspilstva. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2014. № 1091 (25). S. 85–90. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/255>
6. Chernushenko D. A. Tolerantnist yak svitohliadna osnova pravosvidomosti v umovakh informatsiinoho suspilstva. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2003. № 1–2. S. 94–103.
7. Faizrakhmanov R. Tolerantnost, pravo y nasylye: lohyka sootnoshenia. *Lohyka tolerantnosti y prava*: materyaly nauch. konf. (Ekaterynburh, 24–25 dek. 2001 h.). Ekaterynburh, 2002. S. 317–322. URL: <http://elar.urfu.ru/handle/10995/29204>
8. Skakun O. F. Teoriia prava i derzhavy: pidruchnyk. Kyiv: Alerta, 2017. 528 s.
9. Lypovets Yu. O. Pravovi tsinnosti yak idealy ta kompromisy: dys... k.iu.n.: 12.00.12. NAVS. Kyiv, 2021. 213 s.
10. Halytskyi I. V. Tolerantnist u pravovomu zhytti suchasnoi Ukrainy. Odessa: Feniks, 2012. 144 s.
11. Perevozchikova L. S. Tolerantnost kak bazovaia sotsyokulturnaia tsennost' sovremennoho obshchestva. *Vestnyk Voronezhskogo gosudarstvennogo unyversyteta*. Seriya: Problemy vysshhego obrazovaniya. 2013. № 1. S. 126–130. URL: <https://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylosophy/2010/02/2010-02-06.pdf>

12. Deklaratsiia pryntsyypiv tolerantnosti: YuNESKO. Deklaratsiia. Mizhnarodnyi dokument vid 16.11.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text
13. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu: YeS. Khartiia. Mizhnarodnyi dokument vid 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
14. Ievropeiska Khartiia rehionalnykh mov abo mov menshyn. Rada Yevropy. Khartiia. Mizhnarodnyi dokument vid 05.11.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text
15. Ramkova konventsiiia pro zakhyst natsionalnykh menshyn. Rada Yevropy. Konventsiiia. Mizhnarodnyi dokument vid 01.02.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
16. Tsinnosti obiednanoi Yevropy. Laboratoriia zakonodavchykh initsiatyv. 2013. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf
17. Rekomendatsiia N R (97) 21 Komitetu ministriv Rady Yevropy «ZMI ta spriannia kulturi terpymosti». Rada Yevropy. Rekomendatsiia. Mizhnarodnyi dokument vid 30.10.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_736#Text
18. Halytskyi I. V. Normatyvni zasady Kontseptsii formuvannia tolerantnosti v ukrainskomu suspilstvi : zahalnoteoretychnyi aspekt. *Pravo Ukrainy*. 2011. № 9. S. 294–302.

Пендюра М. М., Лапка О. Я. Толерантність і європейські правові цінності

У статті здійснюється теоретико-правовий аналіз європейських цінностей. Наголошується на тому, що європейські цінності сьогодні виступають основою фундаментальних прав та свобод людини. Серед основних з них можна назвати: повага до людської гідності, фундаментальні права і свободи, демократія, рівність, верховенство права, толерантність, справедливість. У своїй сукупності вони є цивілізаційним ідентифікатором «європейської ідентичності», становлять сучасну цивілізаційну парадигму Європи.

У статті основна увага акцентується на дослідженні сутності та змісту толерантності як однієї із основних європейських цінностей. Аналіз наукових позицій фахівців різних наукових знань дав змогу розглянути толерантність як універсальну цінність, що корелюється з правовим принципом рівності, яка уособлює в собі ідею позитивного сприйняття іншості і має практичний вияв у терпимості, самовладанні, відсутності дискримінації. Здійснюється аналіз універсальних і регіональних міжнародно-правових актів, які стали основою для формування європейської системи захисту прав і свобод людини в цілому, в тому числі і закріплюють основи принципу толерантності. Зроблено висновок, що в Україні потребують вирішення питання толерантного ставлення до «іншості» у різних сферах, що зумовлює необхідність вироблення власної концепції толерантності, формування таких правових засад, які б забезпечували індивідуальні права і свободи людини як на законодавчому рівні, так і встановлювали ефективні механізми недопущення будь-яких проявів дискримінації, ксенофобії, різного роду нетерпимості.

Ключові слова: права людини, правові цінності, ліберально-демократичні цінності, дискримінація, толерантність.

Pendiura M. M., Lapka O. Y. Tolerance and european legal values

The article carries out the theoretical and legal analysis of European values. It is emphasized that European values are today the basis of fundamental human rights and freedoms. Among the main of them are: respect for human dignity, fundamental rights and freedoms, democracy, equality, rule of law, tolerance, justice. Together, they are a civilizational identifier of «European identity» and constitute the modern civilizational paradigm of Europe.

The main emphasis of the article is on the study of the essence and content of tolerance as one of the main European values. The analysis of scientific positions of specialists of different scientific knowledge allowed to consider tolerance as a universal value that correlates with the legal principle of equality, which embodies the idea of positive perception of otherness and finds its practical expression in tolerance, self-control, non-discrimination. The analysis of universal and regional international legal acts, which became the basis for the formation of the European system of protection of human rights and freedoms in general, including the foundations of the principle of tolerance. It is concluded that Ukraine needs to address the issue of tolerance of «otherness» in various areas, which necessitates the development of its own concept of tolerance, the formation of such legal bases that would ensure individual human rights and freedoms both legislatively and establish effective mechanisms to prevent any – what manifestations of discrimination, xenophobia, various kinds of intolerance.

Key words: human rights, legal values, liberal-democratic values, discrimination, tolerance.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-45